

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חֵמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

בהר בחוקותי תשס"ט פרשת שבוע

עוד על גבולות במאבק על ההנהגה הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציננית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

בשבוע שעבר - **פרשת אמור** - הבאנו שלשה הסברים של חז"ל לעונשו של אבנר בן נר, שנהרג בידי יואב בן צרויה. אבנר נהרג אף על פי שבסופו של דבר, חתם על הסכם "ממשלת אחדות לאומית" בראשות דוד - הסכם שהבטיח ממלכה מאוחדת, שבה דוד יהיה המלך על כלל ישראל ואבנר יהיה לו כמשנה ושר הביטחון שלו. השבוע, נביא שני הסברים נוספים לעונש. בתלמוד הירושלמי מצינו:

"אבנר למה נהרג?... יהושע בן לוי אמר, על שעשה דמן של נערים שחוק שנאמר "וַיֹּאמֶר אֲבִנְרָא אֶל יוֹאָב וְקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לְפָנָיו... (שמו"ב ב' יד) (פאה פ"א ה"א).

דוד, שמלך בחברון על יהודה ואבנר שהמליך את איש בושתי במחניים, נאבקו לאחר נפילת שאול בגלבוע, על תמיכת עם ישראל כולו. המאבק היה לגיטימי. השאלה שבה דן הכתוב היא, מהם האמצעים המותרים בשימוש, במסגרת מאבק מסוג זה. גדודים של שני המנהיגים סבבו בארץ וניסו לקבל תמיכה של השבטים וראשי המשפחות. אחד המקומות החשובים ביותר מבחינה לאומית, היה גבעון, שם שכן המשכן. יש לציין שגבעון היה מקומה של משפחת שאול (דבהי"א ט' לה-לט). ליד הברכה בגבעון נפגשו שני גדודים, האחד בראשות אבנר בן נר והשני בראשות יואב בן צרויה. אבנר מציע להכריע את שאלת השליטה בגבעון באמצעות קרב בין שנים עשר אנשי ביניים מכל צד. לשיטתו, כך יחסך דם רב. בסופו של דבר נפלו כל עשרים וארבעה הלוחמים זה בידי זה, שהרי במלחמת אחים אין מנצחים יש רק מפסידים. התברר שאין זו הדרך להכריע במאבק פנימי, בתוך העם. השיטה שהתאימה להכרעה בקרב בין הישראלים לפלשתים איננה מתאימה למחלוקת פנימית. חז"ל מבקרים את אבנר על הלשון הקלילה שבה נקט: "קומו נא הנערים וישחקו לפנינו". לשון זו מוכיחה כי אבנר לא התייחס מספיק ברצינות לחומרה שבשפיכת דם באופן כללי, קל וחומר בידי אחים. עיון בפרק מוכיח זאת גם מהמשך הדברים. ביום הקרב שהתפתח בין שני הגדודים, עשהאל - אחיו הצעיר של יואב, רדף אחרי אבנר, בנסיון להורגו. אבנר, בנסיון למנוע משבר, שימנע בעתיד שלום בין המחנות, מציע אבנר לעשהאל הצעה נוראה. הוא מציע "נטה לך על מינך או על שמהלך ונאחז לך אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וְקַח לְךָ אֶת הַלְּצָתוֹ". רק מי שדמם של נערי ישראל בעיניו הוא צחוק, יכול להציע הצעה שכזו. על כן נענש אבנר ולא זכה להיות משנה לדוד ושר הביטחון של הממלכה המאוחדת.

שם בירושלמי מובאת דעה נוספת, המחמירה עם אבנר עוד יותר. וז"ל:

"וריש לקיש (אמר) על שהקדים שמו לשמו של דוד שנאמר "וַיִּשְׁלַח אֲבִנְרָא מַלְאָכִים אֶל דָּוִד וַיִּחַתְּוּ לְאֹמֶר לְמִי אֶרְכָּץ לְאֹמֶר פְּרִיָתָהּ בְּרִיתְךָ אִתִּי וְהִנֵּה יְדֵי עַמְּךָ לְהִסָּב אֵלַיךָ אֵת כָּל יִשְׂרָאֵל" כתב מן אבנר לדוד".

לכאורה הסבר זה קשה, הרי דוד עדיין איננו מלכו של אבנר ומה הבעיה להקדים את שמו? דוד אומנם נמשח כמלך עוד בחיי שאול, אך עדיין לא זכה לתמיכת העם ומדוע אבנר חייב בכבודו כמלך ואסור לו להקדים את שמו לשמו? (עיינו בדברי הגמרא בסוגיא במסכת שבת נו ע"א ובראשונים שם). אלא שצריך להסביר את ההסבר הבא. אבנר ראה עצמו ראוי למלוכה ושאל להנהיג את העם. גם כשהמליך את איש בושתי, הוא היה המלך בפועל ואיש בושתי רק בתואר. לכן גם הרשה לעצמו לקחת את רצפה בת איה-פלגש שאול (שם ג' ז). גם כשהציע לדוד את הצעת האחדות - תוך ויתור על המקום הראשון - היה זה כנראה רק לכאורה. עדיין בתוך תוכו, שאף להיות במקום הראשון וגילה את סודו בסגנון כתיבתו. עם ישראל זקוק למנהיגים שהובלת העם נכפית עליהם - כמו משה ולא למנהיגים שרואים עצמם כמי שרק הם ראויים להנהיגה. כך פסל אבנר את עצמו להנהגה.

דווקא בימים אלה, שאנו מברכים האחד את השני "מועדים לשמחה לגאולה שלמה", הבה נתפלל להקב"ה שיזכנו במנהיגים שהענווה היא כתר לראשם כמו משה ודוד.

לע"נ רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל
נלב"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH
5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

ארץ חמדה ע"ר
רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

טז - כב אייר, בבא מציעא טו-כא

שימוש חוזר בשטר

הרב עופר לבנת

השבוע בדף היומי (יז עמוד א) הגמרא קובעת כי אין לעשות שימוש חוזר, בשטר חוב שכבר נפרע, לצורך הלוואה חדשה. צריך להבין מה ההו"א של שימוש חוזר בשטר, הרי בכל מקרה יהיה זה שטר מוקדם והלקוחות עלולים להפגע שלא כדין, כפי שהסברנו בשבוע שעבר. נחזור ונסביר בקצרה. שטר חוב יוצר שעבוד על נכסיו של הלווה. כל מי שיקנה קרקע מהלווה לאחר תאריך ההלוואה צריך לקחת בחשבון כי הוא קונה קרקע שמושעבדת למלוה. לכן אסור לכתוב תאריך מוקדם בשטר חוב. הגמרא מסבירה שמדובר באותו תאריך, כלומר שאדם לווה וכתב שטר, ובאותו יום פרע את חובו. עוד באותו יום הוא לוקח הלוואה זהה והוא רוצה לעשות שימוש באותו שטר, הגמרא אומרת שאין להשתמש בשטר זה, כיוון ש"נמחל שעבודו".

הפוסקים נחלקו בהבנת המושג "נמחל שעבודו". לדעת הסמ"ע (חושן משפט סימן מח ס"ק א) לשטר ישנם שני תפקידים. תפקיד אחד הוא להוות ראייה על ההלוואה. התפקיד השני הוא ליצור שעבוד על קרקעותיו של הלווה לטובת המלווה. לכן, מסביר הסמ"ע, כשהגמרא אמרה ששטר שנפרע אין לעשות בו שימוש חוזר, משום ש"נמחל שעבודו", הכוונה היא רק לתפקיד השני של השטר, ששטר זה אינו יכול ליצור שעבוד, כיוון שהשעבוד שהוא יצר, כבר נמחל. אך עדיין, עצם העובדה שהמלווה מחזיק שטר בידו היא ראייה על חוב, כיוון שאילו החוב היה נפרע היה צריך המלווה להחזיר את השטר ללווה, ולכן גם שטר שנמחל שעבודו יכול להוות ראייה על חוב. לכן המלווה לא יוכל לגבות מלקוחות שקנו קרקעות מהלווה (=נכסים משועבדים), אך יוכל לגבות מנכסי הלווה (=נכסים בני חורין).

הש"ך (שם ס"ק ב) חולק וסובר, שאין להפריד בין התפקידים השונים של השטר. כיוון שהוא בטל לעניין השעבוד, גם הראייה שבו בטלה והמלווה לא יוכל לגבות באמצעותו, אפילו מנכסים בני חורין.

עוד נחלקו הפוסקים אם ניתן לעשות שימוש חוזר ב"כתב ידו" של הלווה. ההלכה מבחינה בין שטר, שחתומים עליו שני עדים, היוצר שעבוד על נכסי הלווה, לבין מסמך אשר רק הלווה עצמו כתב אותו, הנקרא "כתב ידו". שטר כזה אומנם משמש כראייה על קיום החוב לכן ניתן לגבות באמצעותו מנכסים בני חורין, אך הוא אינו יוצר שעבוד, לכן אי אפשר לגבות באמצעותו מנכסים משועבדים. לדעת הסמ"ע (שם) הדבר פשוט שניתן לעשות בו שימוש חוזר, כיוון שגם בשטר כל הבעיה היא רק ליצור שעבוד חדש, אך בכתב ידו שממילא אין שעבוד, וכל תפקידו הוא רק להוות ראייה, אין מניעה להשתמש פעם נוספת. גם הש"ך (שם), על אף שחלק על הסמ"ע (כמבואר לעיל) ופסק כי שטר שנמחל שעבודו אינו יכול לשמש אפילו כראייה, ב"כתב ידו" הוא מסכים עם הסמ"ע. הסברה היא כיוון שרק שטר שבטל לעניין השעבוד, בטל גם כראייה, אך "כתב ידו" שמלכתחילה אין בו שעבוד, יכול לשמש שוב כראייה. אמנם הב"ח (שם, א) וקצות החושן (שם ס"ק ג) חולקים על הש"ך ופוסקים שאפילו ב"כתב ידו" שנפרע אין לעשות שימוש חוזר. לדעתם, כיוון שהחתימה, הן של העדים בשטר והן "כתב ידו" של הלווה, כיון שנעשו על חוב אחר שכבר נפרע ולא על החוב הנוכחי, היא אינם תקפים וממילא אינם יכולים לשמש כראייה על החוב החדש.

סיכום: שטר שכבר נפרע אין לעשות בו שימוש חוזר אפילו באותו תאריך. לדעת הסמ"ע הכוונה שאין לגבות באמצעותו מנכסים משועבדים, אך ניתן לגבות מנכסים בני חורין. לדעת הש"ך אין לגבות אף מנכסים בני חורין. בכתב יד הלווה, שאינו יוצר שעבוד, לדעת הש"ך והסמ"ע ניתן לעשות שימוש חוזר, אך לדעת הב"ח וקצות החושן גם בו לא ניתן לעשות שימוש חוזר.

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה. המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

זכויות הבעל בנכסי אשתו - המשך

הרב אוריאל אליהו

בשבוע שעבר הבחנו שמתנה שניתנה לאישה ע"י בעלה – האשה אוכלת פירות ולא הבעל. כאן לא חלה תקנת חכמים "מה שקנתה אישה קנה בעלה". השבוע נביא עוד שני מקרים שאין לבעל זכות בנכסי אשתו.

א. אישה שקודם נישואיה רצתה להבריח נכסיה מבעלה ונתנה כל נכסיה לאדם אחר – המתנה בטלה דאמדין לדעתה שודאי לא התכוונה באמת לתת את כל רכושה לאדם אחר. (עיין קידושין מט:)

אף על פי שבטלה המתנה וכשנישאה היו הנכסים שלה – אין לבעל זכות בהם, שכל נכסים שלא ידע הבעל על קיומם בשעה שנכנסה לחופה לא היתה דעתו עליהם ולא תיקנו לו קנין בהם. ועשו נכסים אלו שהבריחה ממנו כנכסים שאין ידועים לו. אין בכך כמובן המלצה לסוג זה של יחסי ממון.

ב. אחרים שנתנו לה מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בהן – הסוגיא בקידושין כג: מבארת את מחלוקת חכמים ור"מ בדין קנין בעל בנכסי אשתו. נחלקו שם רב ששת ור' אלעזר בהסבר מחלוקתם.

רב ששת סובר שכולם מודים שאם אמר הנותן אני נותן לאשה על מנת שתעשה בו דבר מסויים – כגון ע"מ שתלבשי או תאכלי וכד' – אין לבעל רשות במתנה כלל.

טעם הדבר, יש מפרשים שהנותן שייך במתנתו וא"כ גם האשה עצמה לא קנתה אלא לענין מה שנתן. אחרים מפרשים שהוא מעין תנאי המעכב את הבעל מלהשתמש – שאם יקח מאשתו תתבטל המתנה למפרע.

לפי זה נחלקו התנאים כשאמר הנותן על מנת שאין לבעלך רשות אבל לא הגדיר מתנתו לשימוש מסויים – לר"מ הבעל קנה למרות רצון הנותן, שתקנת חכמים שיקנה ואילו לחכמים לא קנה.

ר' אלעזר סובר שנחלקו רק בעל מנת שתעשי בו לפיך וכד' אבל ע"מ שאין לבעלך רשות – לדעת כולם בטל התנאי וקנה. מחלוקת מעין זו מצאנו גם בסוגיא בנדריים (פח). לרב דווקא שתהי נושאת ונותנת לפיך מהני אבל ע"מ שמה שתצרי תעשי לא מהני. ואילו לשמואל בכל ענין אין לבעל כלום.

נחלקו הראשונים כיצד לפסוק, הראב"ד ור"ת פוסקים כרב – ודווקא על מנת שתתני לפיך מהני להפקיע את זכות הבעל שאז אינה מתנה גמורה.

ואילו הרמב"ם סובר דמהני אפילו בשאמר מה שתצרי תעשי ובתנאי שגם אמר ע"מ שאין לבעלך רשות בהן. והרמב"ן והגאונים סברי שדי במה שאמר הנותן ע"מ שאין לבעלך רשות או מה שתצרי תעשי – הופקע הבעל מאכילת הפירות.

השו"ע פסק כרמב"ם. ואילו הריב"ש וחלקת מחוקק פסקו כרמב"ן וכתבו שטוב לחוש לרמב"ם ולאמר את שתי הלשונות. וכנגדם פסק בית שמואל כמחבר. אלא שכתב שאם תפס הבעל יכול לאמר קים לי כראב"ד ויאכל פירות.

אם כן אשה שקיבלה מתנה ליום הולדתה – אם נתנו לה כסף סתם – קנה הבעל את הפירות (השימושים) והגוף (הקרן) שלה, ואם נתנו לה ע"מ שתקנה עמו תכשיט או בגד וכד' בדווקא – אין לבעל רשות במתנה.

כל זה מצד שורת הדין ואוי לו לזוג שמנהל עניניו עם יעוץ משפטי הלכתי. ההמלצה מצויה בשטר התנאים העתיק שם מצינו "ומעתה הזוג הנ"ל ינהגו יחד באהבה ובחיבה, ולא יבריחו ולא יעלימו ולא ינעלו לא זה מזו ולא זו מזה שום הברחה בעולם רק ישלטו שניהם שוה בנכסיהם" (ספר נחלת שבעה שטרות סימן ט).

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים.
בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: רשת בתי הדין "ארץ חמדה – גזית"

טלפון: 077-2158215 פקס: 02-5379626

BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

New York, USA

ניו-יורק, ארה"ב
אלול, ה'תשנ"ח

כפיית מעגן אשתו ליתן לה גט על-ידי איום גילוי פשעיו לשלטונות.

שאלה

עגונה במשך שש שנים מנסה ללא הצלחה להוציא גט מבעלה. משיחותי עמה התברר, שיש לה "קלף" מאוד חזק נגדו שלא חשבה עד כה להתשמש בו. היא מצאה תיק שמכיל תעודות נגד אחרים שהבעל זייף וכן כרטיסי אשראי שהוא כנראה גנב. השאלה היא, האם האיום להגיש חומר זה למשטרה אינו מהווה עשוי שלא כדין? האם הדבר תלוי אם ע"פ ההלכה מותר לה (או חייבת) ללכת למשטרה, שאז האיום אינו עשוי, וההחלטה לא ללכת היא מתנה בשבילו ודומיא במגרש בגלל הבטחת האשה לתת לה כסף?

בנוסף לכך יש להוסיף כי הבעל סיפר לפי תומו מחוץ לבית הדין שאשתו סיפרה לו שזינתה תחתיו והוא מאמין לה. במקרה זה אין כל סיכוי לסידור "שלום בית" והעיכוב מצד הבעל לא מוסבר בשום אופן כנסיון לחדש את "שלום הבית".

תשובה

המאבק בבעלים המעגנים את נשותיהם הוא מן הנושאים הכואבים שחייבים לעמוד בראש סדר היום של פוסקי ההלכה, כי יראת השמים של הדיינים וחששם מפני גט פסול והשלכותיו¹, וחששם האמיתי לטובת עתיד האשה וצאצאיה מנוצלים לעיתים קרובות לרעה על-ידי בעלים רשעים.

על כן יש בדרך כלל להשתדל לשמור על קשר עם הבעל ולנסות בדרכי נועם לשכנעו לשחרר את אשתו מכבלי עיגונה. ברם, אם דרך זו לא תצלח, יש לעשות כל מאמץ למצוא דרך להשגת גירושין, ובלבד שזה לא יוליד חששות הלכיים. בנדון דידן, יש בשימוש באיום האשה על הבעל (שהמיסמכים המרשיעים יימסרו לידי המשטרה אם לא יסכים לגרש) כמה חששות, כולל חשש לגט מעושה פסול². לכן יש לנקוט את הפעולות הבאות, לפי הסדר:

(א) לנסות לשכנע הבעל בדרכי נועם לוותר על דרכו הלא-טובה ולנהוג כמנהג בני ישראל שלא לעגן את נשותיהם כאשר הזיווג לא הצליח, ובכך ילך בדרך הישר והטוב, לטובתו בהווה ובעתיד.

(ב) אם פעולות השכנוע לא יצליחו, צריך להזמין את הבעל לבית-הדין ולברר, אם הוא עומד בהכרזתו שהוא מאמין לאשתו שזינתה.

אם הוא ממשיך לטעון גם בפני בית-הדין שהוא בטוח שזינתה³, ייחשב הדבר סניף גדול להקל⁴. מכיוון שעצם מסירת המיסמכים למשטרה היא מותרת⁵, ניתן להתיר איום זה לעודד את הבעל לגרש⁶.

הואיל ואנו בונים על טענת הבעל שאשתו זינתה⁷, יש להקפיד שהאשה תמסור את התיק שמצאה, לידי בית-הדין כדי שהדיינים יהיו המאיימים על הבעל⁸. יש להעדיף שעצם נתינת הגט תבוצע לפני בית-הדין⁹. אם האשה מוכנה לתת בשעת הגירושין לבעל סכום כסף, יהיה היתר זה יותר מרווח¹⁰. אם הבעל חוזר בו מהודאתו שהוא מאמין שזינתה, וטוען שבאמת אינו משוכנע בזה¹¹, עדיין אפשר להתיר את האיום בשעת הדחק, אבל אז תהיה הדרישה שהאשה תתן לבעל כסף לעיכובא¹².

יש להעדיף שאדם אחר יביא לידיעת הבעל את העובדה שמיסמכים אלה הם בידי האשה¹³; וגם עדיף שלא להזכיר במפורש את ההסגרה למשטרה, אלא רק להזכיר שהמיסמכים הם בידי האשה, ושיש להניח שאם יסכים לגרשה, האשה תסכים להעביר אותם אליו¹⁴. ברם, אין שתי עדיפויות אלה מעכבות.*

¹ במקרים רבים ייתכן שגם גט מעושה על-ידי בית-דין יהיה בטל מן התורה (עיין "בית שמואל" אבן העזר ס"י קלד סק"ו ו"ערוך השלחן" שם סעיף ג), ויש לשקול בכובד ראש כל היתר כפיית גט כדי שלא לבוא על-ידי זה להתיר אחר כך את האיסור החמור של "נישואין" עם אשת איש. יש להדגיש שחלקים מתשובה זו מתאימים רק למקרה כמו שלנו, שבו ברור לבעל, שאין סיכוי שאשתו תחזור אליו [כך רק במקרה זה שייך לומר את סברתו של ה"אבני נזר" ודברי "תורת גטין" (בהערה 10) וסברת ה"אור שמח" וה"אגרות משה" (בהערה 6)].

² יש להעיר שאם על-ידי מסירת החומר למשטרה הבעל יפסיד רק סכום כסף קטן, והטורח בערעורו נגד טענותיה יהיה קטן יחסית, מותר בשופי לאיים שהתיק יימסר למשטרה אם לא יסכים לגרש, וזה לא ייחשב כלל לגט מעושה. והיינו, שהחוק המקומי קובע, שעבירות כאלה גוררות אחריהן רק קנס ממוני קטן, או שלאשה אין ראיות מספיקות להרשיעו, והגשת החומר למשטרה רק יטריח עליו לבזבז זמן-מה להשיב על טענותיה (ולא יצטרך לשלם הרבה עבור עורך-דין וכדו'). עיין בשו"ת "בית אפרים" (מהד' תנינא הוצ' מוסד הרב קוק ח"א סי' ע"עמ' רמט ו רג) שלאחר דיונו בשאלה, אם אונס ממון פוסל בגט, הוא כותב "הדבר ברור שהוא תלוי באומד דעת הב"ד אם הוא רוצה להפסידו סך שהוא עצום ממנו לפי יכולתו, כשיעור שרוב בני אדם... מחמת אונס סך כזה הי' נזקק לגרש, גט מעושה הוא... ומכ"ש אם אינו איש אמיד... אבל אם הוא סך מועט, שרוב בני דעה כי תקראנה אותם כאלה לא יהי' קל בעיניו להוציאה בשביל הפסד מועט, פשיטא שאף אם יטעון שהוא מקלי הדעת וייקר דמים בעיניו עד שמחמת הפסד מועט לבו אנסו לגרש... אף אם נאמן שכן הי' בדעתו, בטלה דעתו אצל כל אדם. ועל כל פנים אומדנא דמוכח אין כאן, ודברים שבלב נינהו, כיון שנותן הגט סתם...".

קשה לקבוע במדויק, איזה סכום ייחשב ל"סך מועט שרוב בני דעה... לא יהיה קל בעיניו להוציאה", אבל על כל פנים נראה שבנדון דידן ברור, שאם הבעל מעגן את אשתו רק כדי להוציא ממנה כסף, והאיום שמאיימים עליו רק מראה לו שלא יצליח להוציא כסף

ממנה (ואדרבה, רק יפסיד בגלל סירובו), ודאי שלא ייחשב לגט מעושה. אלא שמלשון השאלה נראה שמדובר כשקיים חשש סביר, שהבעל באמת יופלל בעבירות חמורות על החוק, וזה יפגע בו קשות ויש כאן איפוא איום רציני.

אמנם, הואיל ודברי הבעל עד עכשיו נאמרו רק במעמד לא-פורמאלי, הוא בהחלט מסוגל לטעון עכשיו בפני בית-הדין שבאמת אינו משוכנע שזינתה, עיין במחבר שו"ע אבן העזר (סי' יז, כ על פי שו"ת הר"ן סי' מז ועיין שם עוד ראשונים, ב"בית יוסף" ובי"דרכי משה" אות כח). הר"ן מנמק "לפי שאין אדם מדקדק בדבריו שאמר חוץ לבי"ד". וכל שכן בנדון דידן שסביר להניח שהבעל אמר את דבריו רק כדי לתקוף את אשתו, אבל אינו מאמין בהכרח במה שהוא אומר. ועוד עיין בשו"ע חושן משפט (סי' פ, א).

ברמב"ם (פכ"ד מהל' אישות ה' יח) משמע שגם אם בעלה מאמין לאשתו שזינתה, חיובו לגרשה יהיה רק לצאת ידי שמים, אבל בית דין לא יכופו על כך כל עוד שאין שני עדים שזינתה. כך הבינו ה"בית מאיר" (אבן העזר סי' קטו, ז), ר' עקיבא איגר (שו"ת רע"א סי' פח, ו"דרוש וחינוכי עמי צא), ושו"ת "חתם סופר" (אבן העזר ח"א סי' כח). ולדעת התוספות (זבחים ב ע"ב ד"ה סתם אשה), גם אם שני עדים מעידים שזינתה, לא נכופו גירושין, אם לא יחיו יחד חיי אישות.

אבל ריטב"א בקידושין (פא ע"א) כותב שבית-דין יכופו גירושין כשהבעל מאמין על-פי אחר שאשתו זינתה. רבי יונתן אייבשיץ בספרו "בני אהובה" על רמב"ם (שם) טוען שגם רמב"ם יודה שכופים גירושין כשאין הבעל חוזר מדבריו (שהוא שמאמין שזינתה). ועוד עיין בפתחי תשובה (סי' קטו סקל"ז) המביא דעות בנדון.

אלא שיש לברר, איך הבעל הגיע למסקנתו שאשתו זינתה. עיין ברמ"א (שו"ע אבן העזר סי' קטו, ז, ע"פ המהרי"ק) ש"י"א דלא יכול לומר שמאמין לעד, אלא אם מאמין לו ג"כ בשאר דברים אבל אם אינו מאמין לו בשאר דברים, רק בדבר זה, משום דבלאו הכי נחשדה לו קצת, לא נאסרה עליו משום זה". וכן עיין בשו"ת "אגרות משה" (אבן העזר ח"ג סו"ס ל, ענף ג) הפוסק למעשה שלא מספיק שהבעל יאמר "שלא תשקר בדבר שהוא גנאי על עצמה" וכן ש"מכיר את אשתו שאינה משקרת בשום דבר", אלא רק אם "יאמר שבקי דלא תשקר בשביל תאוה ויצר גדול כזה..." עיי"ש.

אבל עיין בשו"ת רע"א (סי' ק, ד"ה ומה שתפס מר) שה"בית מאיר" היקשה על מהרי"ק דברשב"א (שהמהרי"ק עצמו מביא) לא משמע כמהרי"ק. ובשו"ת רע"א סי' קא (ד"ה ומ"ש רומ"פ וד"ה וביותר י"ל, ושם בסי' פח) הוא נוטה לומר שעל כל פנים רשב"א לא החליט בדבר זה. תשובות אלה מובאות ב"פתחי תשובה" (על שו"ע אבן העזר סי' קטו ס"ק מב).

בכל עניין אין לבית-דין לכוף על-פי-זה בלבד, לחוש לדברי רמב"ם הני"ל לפי הבנת רוב האחרונים. אבל אם הבעל טוען, שהוא משוכנע שאשתו אמרה אמת (ולא שייטכן שאמרה ככה רק כדי להרגיזו, או כדי לשכנעו לגרש אותה), נראה שיש לסמוך על שיטת ריטב"א ו"בני אהובה" ברמב"ם על כל פנים כסניף להקל. [רמ"א באבן העזר סי' קעח, ט מביא דעה שלפיה בזמן הזה, כאשר ישנו חרם דרבנו גרשום שאסור לאדם לגרש את אשתו בעל כרחו, אין אדם נאמן לומר שהוא מאמין לאשתו או לעד אחר שזינתה, "דחיישין שמא עיניו נתן באחרת, ואומר שמאמינה אע"פ שאינו מאמין", כדי שיוכל לגרש אותה ולהתחתן עם האשה האחרת.

אבל נראה שאין זה שייך לנדון דידן, שהרי אצלנו האשה דווקא מתחננת להתגרש ועל כך אין שום הבדל בין זמן הזה לבין לפני תקנת רבנו גרשום. ונראה להביא קל וחומר מדברי "נודע ביהודה" (מהד' תניינא, אבן העזר סי' יב), המובא ב"פתחי תשובה" שם (סקכ"א), שגם באשה שאינה מסכימה להתגרש, "אמנם היא עצמה אמרה טמאה אני לך, הא ודאי שאין כאן מקום לחרגמ"ה, ואם הוא יוצאמנה, חייב לגרשה..." וכל שכן למקרה שלנו שהגירושין לא יהיו בעל כרחו בכלל].

אנחנו יוצאים כאן מתוך ההנחה שמסירת החומר למשטרה היא כשלעצמה פעולה המותרת, דהיינו במדינה שיש בה חוקי צדק והציות להם מאפשר חיים בשלום ובבטחון כראוי.

מ"ן המחבר כותב בשו"ע חושן משפט (סי' שפח, ט, על פי רמב"ם פ"ח מהל' חובל ומזיק ה' ט), "אסור למסור ישראל ביד עכו"ם בין בגופו בין בממונו... ואפילו היה מצר לו ומצער... וכל המוסר ישראל ביד עכו"ם, בין בגופו בין בממונו אין לו חלק לעוה"ב". אבל להלן נמנה כמה נסיבות שבהן אפשר להתיר "מסירת ישראל ביד עכו"ם".

(א) אם יש חשש שיזוקו הרבים, כגון שזייף ויש חשש שהמלכות תרע לקהילה בגלל זה, מותר להודיע לשלטונות על כך, כמופיע ברמ"א בשו"ע חושן משפט (סי' שפח יב, ובסי' תכה, א).

(ב) אם ייגרם חילול השם שלא יודיעו לשלטונות, כגון בגוי שייחד יהודי להיות עד עבורו בעסקו עם יהודי אחר, מותר ליהודי שהוזמן כעד להעיד על העסק בערכאות גם נגד היהודי האחר, כמבואר בשו"ע חושן משפט (סי' כח, ג).

(ג) אם יהודי חייב כסף ליהודי אחר, והלה תובעו בבית-דין, ואין מסוגלים להוציא את הכסף מיד החייב, "נוטל רשות מבית-דין ומציל בדיני גוים מיד בעל דינו, ויש רשות לבית-דין לילך לפני גוים ולהעיד שזה חייב לזה", עיין במחבר רמ"א שו"ע חושן משפט (סי' כו, ב). ונראה דהוא הדין בנדון דידן, אם ידוע שהבעל חייב כסף ליהודים, ואין בית-הדין מסוגל להוציאו ממנו, מותר להביא את ההוכחות למשטרה.

ועוד נראה שכל האיסור הוא לגבי עכו"ם וגויים שחזקתם גזלנים, אבל במקומות שבהם היהודים חיים בשקט ושלוה תחת שלטון חוקי המבוסס על כללי הצדק, דינא דמלכותא דינא, עיין רמב"ם פ"ה מהלכות גזילה, וחובת האזרחות הטובה חלה גם על היהודים. במקומות כאלה חילול השם עלול להיות עוד יותר גדול, שהרי המעשה עלול להתפרש ככפיות טובה וכו'.

הגר"ז גולדברג הוסיף שלמעשה, מקובל שבעבירות פליליות יש למסור למשטרה ידע על הפושע. כאשר מדובר בפעולה שהיא "בדין", דהיינו פעולה המותרת, יש סניף גדול להקל על פי דברי שו"ת התשב"ץ (ח"א סי' א, עמ' ט-ג בהוצ' מכוון ירושלים). וזה לשונו שם: "אבל אם עישו אותו בדברים אחרים שהיה הדין לכופו בהן לגרש, כגון פריעת כתובתה... לא היו גט מעושה. ומיהו מסתברא דהני מילי כשכפוהו בדין בדברים אחרים, כגון הכא שהדין נותן לפרוע כתובתה... אבל אם כפוהו שלא כדין בדבר אחר, ומתוך אותה כפייה גירש, אפשר דהוי גט מעושה...". מכאן שאם כופים את הבעל על ידי איום בדבר שכשלעצמו (גם בלי קשר לגירושין) הוא מוצדק, לא ייחשב הגט למעושה.

אלא שבעל "משנה למלך" (בפ"ב דהל' גירושין ה"כ) מגביל היתר זה, וזה לשונו "ועל כורחנו איירי הרשב"ץ שכשכפוהו לא אמרו לו שיגרש... אלא דהוי אונסין לו סתם והוא אמר לאנס אגרש ותניחני". ובשו"ת מבי"ט (ח"ב סי' קלח, עמ' לו, בטור השמאל) כותב על דברי התשב"ץ, "נראה לי דהיינו כשכופין אותו על דבר אחר, לא על כוונת גירושין, והוא מעצמו כדי להנצל מאותו עונש מגרש מעצמו...". וכן מופיע בשו"ת מהרש"ם (אבן העזר סי' סג, עמ' לו בטור השמאל). לפי זה בנדון דידן, כשהאיום הוא במפורש אילוץ כדי שיגרשנה, לא נוכל להתירו.

אבל "בית אפרים" (מהד' תניינא סי' עג, עמ' רצ"ח והלאה) מרבה להקשות על דברי "משנה למלך" הני"ל בדעת התשב"ץ. ובשו"ת ראני"ח (סי' סג, עמ' צט בהוצ' "קושתאנדינה", ירושלים תשד"מ) ובשו"ת "פני יהושע" (אבן העזר ריש סי' עה), הבינו בתשב"ץ שהוא מתיר כפייה גם במפורש לגירושין, אם מדובר באיום בדבר המותר. ובספר "כפייה בגט" (גרטר) מביא המחבר באות פה שכך סוברים גם "נאות דשא" (סי' קמד), "זרע אנשים" (סי' לו), "החתן סופר" (סי' נט) בדעת "חתם סופר" (אבן העזר ח"ב סי' ס), ומשמע שכן דעתו של רבי עקיבא איגר (באותיות דרע"א סי' ב).

בתוסי' ב"ב בתרא מח ע"ב (ד"ה קדיש בביאה) כותבים "ואע"ג דפרישית לעיל גבי גט דלא חשיב זביני מה שהבעל נפטר משאר כסות ועונה, ה"מ גבי בעל שהיה נותנם ברצון ולא היה מגרשה". ועיין ב"אור שמח" על הרמב"ם (פ"ב מהל' גירושין ה"כ) שכותב בסוף דבריו (ד"ה ובזה) אודות בעל שהמיר דעתו לאיסלם, "ועל כרחין שזה לא חשיב מידי, דכל אדם שנושא אשה נותן ברצון שאר כסות

ואדעתא דא נושא אשה... ולפי? מוחלף לדת ישמעאל שהוא מחוייב שאר כסות והיא אסורה להבעל לו בעודו מוחלף... הלא הוי תליוה וזבין דנפטר מחיובו לאשה שהוא אסור עליה...". נראה שסברה זו שייכת לא רק בבעל שאסור לחזור לאשתו, אלא גם בנדון דידן שהבעל אינו רוצה לחזור אליה.

ועיין עוד בשו"ת "אגרות משה" (כרך ה, אבן העזר ח"ג סי' מד, ד"ה והנה) הכותב במקרה שלו "נמצא שבעצם הגירושין הוא רוצה ממש בעצמו, רק שהיה רוצה להשיג בעד הגרושין איזה דבר בעניין חינוך הילדים, ובשביל הסעטעלמענט [הסכם בערכאות] אינו מבקש... שבאופן זה אף אם הסעטעלמענט נימא שהוא אנוס ואף בכפיה ממש, נמצא שאין הכפיה על רצון הגירושין, אלא שהגירושין לא יהיו למשכון להשיג איזה דבר ממנה, שיש טעם גדול שאין לזה דין אונס לפסול הגט, דהא כתבו התוס' בבא בתרא דף מח... וא"כ הוא שייך ברוצה שתהיה אשתו... אבל באינו רוצה בה לאשה או שיודע שלא תהיה אצלו כאשה, שבשביל זה רוצה בעצם לגרשה, רק שמחמת שהיא צריכה הגט, רוצה להשיג ממנה איזה דבר... נמי יש לומר אגב אנסייה גמר ומקני, דמה שנפטר משאר וכסות וגם עוד דברים כהא דכל זמן שאגוד בזו לא יוכל לישא אחרת... ועוד כמה דברים יש שלא טוב לאדם שתהיה אשה אגודה ביה כשאין לו הנאת אישות ממנה..." ומסיק ש"אף שהיא סברא גדולה, אין לסמוך ע"ז לבד, אבל לצרף זה לעוד טעם ודאי היא סברא גדולה לצרף".

ועל כן בנדון דידן, אם הבעל ממשיך לטעון שוודאי זינתה, ומדובר באיום של מסירת-מידע מותרת, יש לצרף ל"אור שמח" ול"אגרות משה" גם את הדעות המקילות שמובאות לעיל בהערות 4, 5.

7 שאז רוצים לצרף את הדעות שבהערה 4, שבכגון זה מותר לבית דין לכוף גירושין.

8 בשו"ת "עונג יו"ט" (סי' קסח, בהתחלה, ד"ה ולפי, ועיין, ועוד נר"י) טוען המחבר דאי-אפשר לאשה לכוף את, בעלה לגרשה, דכפיתיה זו תיחשב לכפיה של עכו"ם (ובית-דין הדיוטות לפני תקנת חז"ל בזה), אלא דורשים שדווקא בית-הדין יכוף.

9 עיין ב"חידושי רבי שלמה" לרב שלמה היימן על גטין (סי' יב אות יא) הכותב "...ואולי אפשר ליישב דעת רבותינו הראשונים דס"ל (דגם) [נדצ"ל: דגם] המעושה אף דאמר רוצה אני, כיון דמגרש רק משום כופין אותו... גוף הגירושין צריך בית דין, דמה שמגרש מפני שהוא מחוייב לגרש זה נקרא דין... אבל הוא חידוש גדול... וצריך עיון".

10 אף-על-פי שרעיון נתינת הכסף לבעל לעולל לקומם, שהרי זה נראה כאלו תומכים בסחטנות של הבעל - כדי להנצל מחשש גט מעושה כדאי הדבר, כמוסבר לקמן. רוב האחרונים מדייקים משו"ת הרשב"א (ח"ד סי' מ ומובא באופן חלקי ב"בית יוסף" טור אבן העזר סי' קלד) שגם כאשר כופין על גירושין שלא כדין, אם האשה תתן לבעל כסף בזמן שמגרשה ייחשב כתליוהו וזבין, והגט יוכשר, שכן הרשב"א דן שם במי שקיבל על עצמו קנס אם לא יגרש את אשתו, ואחר כך גרשה בגלל הקנס, וכותב שנראה שהגט יהיה מעושה. "ואם נפשך לומר כתליוהו וזבין הוא זה, דכיון... ובנתינת הגט הרויח ממון... לא היא, שאין זה כמקבל ממון אלא כניצול מהפסד ממון". משמע שאם הוא אמנם מקבל ממון, כן ייחשב כתליוהו וזבין.

אמנם "משכנות יעקב" (אבן העזר סי' מא ס"ק כו וכת) מעיר שרשב"א עצמו בחידושו לבבא בתרא (מז וכן לפרק הניזקין) סובר, דתליוהו וזבין הוי זביניה זביני רק אם נתן לו את כל שווי הקרקע (וכן מעיר מהר"ח"ש ב"תורת חיים" ח"ב קונטרס דמדועא והאונס עמי' ג) ובעל כורחנו אנו צריכים לומר שגם רשב"א סובר: שנתנת מעות לא תעזור בגירושין, "ובע"כ דמשמעות דברי התשובה אינה רק לרווחא דמלתא לפי דעת הסוברים דאין צריך קבלת כל דמי המקח וכמש"ל, אבל לדידה לא סבירא ליה כלל". ומאריך בעל "משכנות יעקב" לסתור את היתר נתינת דמים בשעת הגירושין.

יש להעיר שפוסקים (חושן משפט סי' רה, ד) כר' יונה, "בקרעק זביניה זבינא", גם אם לא נתן דמי כולו, משום שאין אונאה בקרקעות, ושלא כרשב"א בחידושו. וטוען מהר"ח"ש (שם ב"תורת חיים") שגירושי אשה ייחשבו בעניין זה כמכירת קרקע. אבל ה"טור" (שם סי' רה) טוען שגם ר' יונה יודה במכירת קרקע שאם כפר את המוכר בקשר לסכום התשלומים, המכר יתבטל, ועל כן אם אין הבעל מסכים לקביעת הסכום, לכאורה עדיין ייחשב גט זה לגט מעושה. אבל, ממשיך מהר"ח"ש וטוען, שגם רשב"א "ס"ל דדוקא בממון בעלמא כגון קרקע או מטלטלין, דרגילו למכור בשוק בדמיהם, שייך בהו שיווי או פחות משיווי, אבל במגרש אשה לא שייך לומר בגויה דגרש פחות משיווי, דסתם מגרש אינו מקבל דמים ואינו דבר הנמכר בשוק, ולכך כל שקבל זוזי כל דהו, איכא למימר אגב זוזי גמר ומגרש". ועיין עוד ב"תורת גיטין" (סי' קלד, ד ד"ה קנסות) הכותב "ואין ללמוד מדבריו [של רשב"א] שם בתשובתו] דאם נתנו לו ממון בשעה שכפוהו ליתן גט, דהוי כתליוהו וזבין [וכשר אפילו בכפוהו שלא כדין, דזה אינו, דהא אפילו בזביני כל שכפוהו ליתן בפחות משיווי הוי כתליוהו ויהיב..."; אבל הוא ממשיך וכותב, "...משא"כ בעובדא דהרשב"א שאין לו אונס אחר רק מה שמפסיד הממון שנתחייב ליתן... הרי רואין שממון זה חביב עליו מאשה זו, הרי ממון זה הוי ככל מה ששוה האשה בעיניו, ודימה אותו הרשב"א לפיר לתליוהו וזבין". ונראה שבנידון כמו שלנו, שאין הבעל מצפה לחזור לחיי שלום בית ורק מעגן אותה כדי לסחוט ממנה כסף וכדו', ייתכן שבעל "תורת גיטין" יסכים, שאין האשה שוה הרבה, ושנתנת כסף לבעל אכן תעזור, למרות האיום המאלץ אותו לגרשה. ועיין להלן בדעת "אבני נזר".

לשו"ת ריב"ש (סי' קכו, עמ' קלד במהדורת מכון ירושלים) לכאורה לא תועיל נתינת כסף בשעת הגירושין, כי כך הוא כותב שם: "ולא שאני אומר, שיהיה זה כזביני ממש מפני המעות שמקבל על נתינתו, ושנאמר אף אם יהיה אנוס דאגב אונסייה וזוזי גמר ומגרש... דליכא למימר בשום פנים שיהיה מן הדין לכוף האיש לקבל מעות ושיגרש את אשתו... ועוד דאפילו בזביני הסכימו המפרשים ז"ל דלא אמרינן תלוה וזבין זביניה זביני אלא בשנתנו לו כל שווי הקרקע... לכוף האיש לגרש אשתו בקבלת מעות לא נאמר אגב אונסא וזוזי גומר ומגרש ואפילו בכל ממון שבעולם, דאין דמים לאשה". ועיין באריכות בקונטרס "חלוקא דרבנן" (בסוף שו"ת הרדב"ז ח"יו) שדן בזה, ומביא שאכן כך סוברים ריטב"א, רי"ד ורי"ז.

אבל עיין בשו"ת "אבני נזר" (אבן העזר סי' קסז אות ו) הטוען שבנדון דידן גם ריטב"א וריב"ש יתירו, וכותב, "איש זה שבגד באשתו ועזבה מכמה שנים, ודאי סברא הוא אגב אונסא וזוזי יותר מבשהו, מאחר שאינו רוצה בה כלל רק שהיה לו שעבוד עליה שלא תוכל להנשא לאחר בלא רשותו ויוכל להוציא ממנה ממון ע"י זה, ובודאי נאמר שעבור זוזי גרשה...".

11 והוא הדין אם מדובר באיום לעשות פעולה שאינה מותרת על-פי דין, כגון מסירה לשלטונות שלא כהלכה, אפילו כשהבעל עומד בהודאתו, שהוא משוכנע, שאשתו זינתה תחתיו.

12 אם מדובר שהבעל ממשיך לטעון שזינתה, אבל המסירה למשטרה אסורה והאשה אינה נותנת לו כסף, לכאורה יהיה כאן משום ספק ספיקא - דהיינו ספק שמא יש להחשיב את המקרה שלנו כתליוהו וזבין, על-פי "אור שמח" ו"אגרות משה" (הערה 6), וספק שמא הבעל אסר את אשתו עליו בגלל זנות ושוויה אנפשיה חתיכא דאיסורא, אפשר לכפות כבריטב"א ורי"א אייבשיץ ברמב"ם (הערה 4). וכן אם הבעל חוזר מדבריו שזינתה, והיא אינה נותנת לו כסף כשמגרשה, אלא שמדובר במסירה למשטרה שמוותרת, ג"כ לכאורה יהיה מצב של ספק ספיקא, שמא נכונות סברותיהם של ה"אור שמח" וה"אגרות משה", ושמה ההלכה כמו הראנ"ח וכו' (בהערה 5). כשהבעל חזר בו מדבריו שזינתה, ומדובר שהיא נותנת לו כסף, גם יש לטעון שמדובר בספק ספיקא - שמא הלכה כ"אור שמח" וסברת "אגרות משה", ושמא נתינת כסף בלבד תועיל, כרוב הדעות בשו"ת רשב"א, וב"אבני נזר" אליבא דכולי עלמא (הערה 10). אלא דיש לדון בזה, שלכאורה ייחשב לספק ספיקא משם אחד, דלא אמרינן ביה ספק ספיקא (כבתוספות בכתובות ט ע"א ד"ה ואי בעית אימא; ש"ך בכללי ספק ספיקא אות יא), שהרי כל הסברות האלה להקל בנויות על טענה אחת, והיא שמדובר כאן בתליוהו וזבין, ויש לומר שבעצם יש כאן רק ספק אחד - אם נחשב לגט מעושה או לגט ברצון בגלל רווחי הבעל ע"י נתינת הגט. וכן במצב

הקודם. גם יש לדון אם זה נחשב לספק ספיקא משם אחד. דהרי "אור שמח" ו"אגרות משה" רוצים להקל מטעם תליוהו וזבין, דהיינו שייחשב לנתניה מרצונו, וכן ראני"ח וכו' מקילים בהנחה שאיום שמותר לבצעו אינו מוגדר ככפייה אלא הרי נחשב שהבעל מרצונו מחליט לגרשה כדי לינצל מאיום זה. [אמנם, לגבי המצב בדיעבד אם גירשה במצב כזה, יש יותר מקום להקל, דעי' בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' כג דספק ספיקא משם אחד מותר מן התורה ופסול רק מדרבנן. ועיי' עכ"פ אם נשאת י"ל דלא תצא (כברמב"ם פ"י ה"ב, מרן המחבר ב"אבן העזר" סי' קנ, א). ועיין עוד בשו"ת "עין יצחק" (ח"א או"ח סי' א אות יט) שבאיסור דרבנן אפשר להתיר גם בספק ספיקא משם אחד, והרי ידועה היא שיטת רמב"ם (פ"ב הל"כ) שגם עשוי שלא כדין פוסל את הגט רק מדרבנן. וכן מובא בשו"ת "משכנות יעקב" (אבן העזר סי' מא, לד) מהרשב"ם, ומסתפק בזה רבינו תם בשו"ת "ספר הישר" (סי' כד עמ' 42-41,40). אלא שלהלכה נפסק (עיין "בית שמואל" סי' קלד סק"י) שגם עשוי שלא כדין על-ידי ישראל ייחשב לבטל מדאורייתא. ועוד יש להוסיף שיש אומרים, כי לרמב"ם אין מניעה להקל על-פי ספק ספיקא משם אחד (עיין ב"מגיד משנה" בפ"ג הל' איסורי ביאה הל"ב), ובהגהת "עולת שמואל" בשו"ת ר' בצלאל מרנשבורג (סוף סי' טז, כמובא ב"משמרת הטהרה" שם, עמ' רסט) טוען שרבים מגדולי האחרונים לא חששו כלל לדברי התוספות הנ"ל לגבי ספק ספיקא משם אחד].

גם במקרים שבהם יש ספק ספיקא טוב, קשה להתיר את הגירושין. יש מחלוקת, אם אפשר להתיר על-ידי ספק ספיקא כשהספקות בנויים על מחלוקת הפוסקים, כבנדון דידן, עיין "שדה חמד" (כרך ה, במערכת הסמ"ך, כלל לב, עמ' קא) ובשו"ת "אגרות משה" (כרך ה, אורח חיים ח"ג סי' ק) כותב "אבל מן הראוי להחמיר כ"הנודע ביהודה" אף שהוא ס"ס בדינא... מ"מ לא ברור לנו במחלוקת אחרונים להחשיב לספק". אמנם רוב הדעות מקילות בזה, עיין שם ב"שדה חמד" ובספר "טהרת הבית" (ב"משמרת הטהרה") סי' יא סוף סעיף ו.

אבל יש עוד לדון, אם ספק ספיקא מתיר גם כשאתחזק איסורא, כמו בנדון דידן, שמדובר באתחזק איסור אשת איש, והספק ספיקא אמור להכשיר את הגירושין ולהתיר את האשה לעלמא. עיין בחידושי "פני יהושע" לכתובות בקונטרס אחרון שלו (אות מו) המאריך להוכיח דלא מהני ספק ספיקא להתיר כשאתחזק איסורא. וכן סוברים ה"ט"ז ביורה דעה (סי' קי ס"ק טו), והש"ך שם (בכללי ספק ספיקא אות ט).

ואמנם רבו מאוד המתירים. עיין בשו"ת רע"א (מהד' קמא, סי' לו ד"ה פוק חזי, עד סוף התשובה) הנוטה להקל בזה. בשו"ת "עונג יו"ט" (אבן העזר סי' קסז עמ' 478 - 481) דן המחבר בזה באריכות ומביא ש"פרי חדש" ו"כרית ופליתי" סבורים, שאפשר להתיר אשת איש על-ידי ספק ספיקא, ושגם "פני יהושע" החמיר בזה רק מדרבנן. ועיין עוד בשו"ת "יביע אומר" (ח"ו, אבן העזר סי' ג, אותיות ט - יג), ובדבריו ב"טהרת הבית" ("משמרת הבית" סי' יג, עמ' רסו צ רסז). מכל מקום, קשה לסמוך על דעות אלה כדי להתיר איסור אשת איש.

ודאי הוא שבמקרה שאפילו איננה נותנת לו כסף בשעת הגירושין, אי-אפשר להתיר על-פי "אור שמח" ו"אגרות משה" בלבד, ומה עוד שבעל "אגרות משה" עצמו כתב ש"אין לסמוך על זה לבד".

¹³ מבחינה מעשית ייתכן שזה יגביר את הסיכויים לכך שהבעל יסכים לעיסקת "גירושין תמורת מיסמכים". ועוד, מבחינה הלכית ככל שממעטים את הדיון המפורש בענין האיום יש יותר אפשרות להחשיב את האיום כדברים שבלב שלא צריכים להתחשב בהם.

¹⁴ כי במקרה שלנו, אם לא יוזכר שהמיסמכים יימסרו למשטרה (ובמיוחד אם יוגד לבעל שכרגע מתכוונים רק להחזיק בהם אבל לא למסור אותם), אולי אין כאן משום איום חיובי, אלא רק רצון הבעל לקבל את המסמכים לידיו כ"מתנה", ושעבור מתנה זו הוא מוכן לגרשה כדי שלא תהיה לו מניעת רווח ובמקרה כזה אולי יודו גם "משנה למלך", מבי"ט, ומהרשד"ם (דלעיל הערה 5). אלא שמכל מקום יש לעיין בסברה זו, שהרי סוף סוף הסיבה שהבעל רוצה את המיסמכים היא רק כדי לסלק את פחדו שמא יימסרו בסופו של דבר ליד המשטרה.

* הערת המערכת: בסופו של דבר במקרה זה הצליח אחד הדיינים לשכנע את הבעל בדרכי נועם לתת גט לאשתו, והבעיה נפתרה על הצד הטוב ביותר.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א' - ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי השלחן ערוך*
תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש!!! שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת! מחיר מבצע לששת הכרכים 400 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

